

BÜYÜK DURGUNLUK VE AVRUPA REFAH DEVLETİ MODELİ AÇISINDAN NORVEÇ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE: DİYALEKTİK İLİŞKİLER

İrfan KALAYCI*

ÖZET

“Büyük Durgunluk” denilen küresel mali kriz (2008) Norveç, Yunanistan ve Türkiye gibi refah devletlerini de etkiledi. Bu üç ülkeyi bir arada incelememizin nedeni, aralarında diyalektik ilişkilerin bulunmasıdır. Birinci diyalektik ilişki bu üç ülkenin büyük durgunluğun olumsuz etkilerini farklı dozda ve sürede yaşamış olmalarıyla ilgilidir: Norveç krizin küresel etkilerini kolayca finanse etti; Türkiye krizi “teğet” yaşadı; Yunanistan ise “kriz sarmalı”na girdi. İkincisi; Norveç AB üyesi değildir, Yunanistan tam üyedir, Türkiye ise adaylığı müzakere edilen ülkedir. Sadece Yunanistan, krizin maliyetlerini Euro bölgesine yaymıştır. Üçüncüsü; her üç ülke de “Avrupa refah devleti” modellerinden biriyle özdeşleştirilmektedir: Norveç, İskandinav refah devleti iken Yunanistan ve Türkiye Akdeniz refah devletine daha yakındır.

Anahtar Kelimeler: Büyük durgunluk, Avrupa refah devleti modeli, Norveç, Yunanistan ve Türkiye.

NORWAY, GREECE AND TURKEY IN TERMS OF THE GREAT RECESSION AND THE EUROPEAN WELFARE STATE MODEL: DIALECTIC RELATIONS

ABSTRACT

The global financial crisis (2008), described as “The Great Recession”, also affected the welfare states such as Norway, Greece and Turkey. The reason why we analyze these three countries in this essay is that there are dialectic relations among them. The first dialectic relation is related to the fact that these three countries have experienced the negative effects of the great recession in different dosages and times: Norway refinanced the global effects of the crisis easily; Turkey experienced the crisis ‘tangentially’; Greece fell into ‘crisis spiral.’ Secondly: Norway is not a member of EU, Greece is a full member, and Turkey is the country whose membership is being discussed. Only Greece has spread the cost of the crisis to Euro region. Thirdly: All of these countries are identified with one of “European Welfare State” models. Turkey and Greece are closer to Mediterranean welfare state while Norway is a Scandinavian welfare state.

Keywords: Great recession, European welfare state model, Norway, Greece and Turkey.

* Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

* Bu makale, Türkiye Ekonomi Kurumunun (TEK) 1-3/11/2012’de İzmir’de düzenlediği “Borç Dinamikleri, Finansal İstikrarsızlık ve Büyük Durgunluk” konulu Uluslararası Ekonomi Konferansı’na sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir. (Yazar, bildiri aşamasındaki katkısından dolayı Barış Aytekin’e teşekkür eder.)

GİRİŞ

Bu makalede, birçok yönden birbirinden farklı olan Norveç, Yunanistan ve Türkiye'nin biraraya getirilmesini gerektiren iki yol haritası sözkonusudur. Birincisi "Büyük Durgunluk" diye nitelendirilen 2008'de küreselleşen ABD kaynaklı mali kriz; ikincisi ise "Avrupa refah devleti" modelleridir. Bu yol haritalarına göre bu üç ekonomi farklılaştıkları ve benzeştikleri noktalar itibarıyla bir dizi diyalektik ilişki içindedir.

Birinci diyalektik ilişki, bu üç ülkenin büyük durgunluğun olumsuz etkilerini farklı dozda ve sürede yaşamış olmalarıyla ilgilidir. Norveç dünyanın en sağlam ekonomilerinden biri olup krizin küresel etkilerini kolayca finanse etmiş, sosyal koruma ve göçmen politikalarını sürdürmüştür. Buna karşılık Türkiye'de toplum katmanlarını farklı derecede etkileyen kriz, hükümet tarafından "teğet geçtiği" şeklinde yorumlanmıştır. Ancak krizle birlikte Türkiye'nin Maastricht ölçütlerine dolaylı uyumu biraz gecikmiştir. Yunanistan ise tüm dünya ekonomileriyle birlikte ABD kaynaklı krizi yaşamasının yanısıra ikinci bir krize yani ağır borç yükü altında "kriz sarmalı"na girmiştir.

İkinci diyalektik ilişki, bu ülkelerin Avrupa Birliği (AB) karşısındaki konumlarıyla ilgili ortaya çıkmıştır. Zira her üç ülkenin AB statüsü birbirinden farklıdır. Norveç AB üyesi değildir, Yunanistan tam üyedir, Türkiye ise adaylığı müzakere edilen ve buna rağmen AB Bakanlığına sahip tek ülkedir.

Norveç 1960'da EFTA üyesi olmuş ve birçok EFTA üyesi gibi AET/AT/AB'ye üyelik için (1962, 1967, 1972 ve 1992) başvurmuş fakat diğerlerinden farklı olarak iki kez (1972 ve 1994) yapılan halkoylamasıyla üyelik karşıtı sonuçlar yüzünden tam üye olamamıştır. Bunun temel nedeni; bu ülkenin -muhalefet partileri ve halkla birlikte- genel olarak egemenlik devrini itici bulması, oldukça gelişmiş olan petrol ve balıkçılık sektörlerini korumak istemesi ve en önemlisi de büyük bir entegrasyona muhtaç olmayı gerektirmeyecek kadar ileri bir refah sistemine sahip olmasıdır. Norveç'in AB konusundaki tavrını, Norveçli yazar ve bağımsızlık lideri B. Bjoerno'sunun şu sözünü özetlemektedir: "En iyi dış politika hiç dış politikanızın olmamasıdır" (Aktaran; Nas, 2012: 134). Tüm bunlara rağmen Norveç AB'ye iktisadi çıkarlarla bağlı olsa gerek ki insan-emek serbest dolaşım (Schengen) alanında yer almasının yanı sıra AB fon havuzuna da çeşitli katkılar sağlamayı sürdürmektedir.

Yunanistan Birliğe 1959'da başvurmuş, 1976'da katılım müzakerelerine başlamış ve jeopolitik konumunun da desteğiyle 1981'de 10. üye olmayı başarmıştır. Böylece AB'nin 2. genişlemesiyle güney ülkelerinin üyelik yolu açılmıştır. Yunanistan görece kolay üye olmuş olsa da AB ailesi içinde üyeliği en çok tartışılan ülkelerden biridir. Avrupalılar iktisadi yapısı zayıf olan Yunanistan'ı sürekli finanse etmekten; Yunanlılar da sürekli AB'ye muhtaç olmaktan sıkıldıklarını yüksek sesle ifade edip durmaktadırlar (Cihangir, 2012: 66-7).

Türkiye ise Yunanistan'la aynı tarihte başvurusunu yaptığı halde tam üyelik-müzakere süreci tıkalı ve zorlu geçen, sürecin başarısızlıkla sonuçlanacağı konusunda ileri tahminler yapılan ilk ve tek aday ülkedir. 1963'te çerçevesi çizilen Gümrük Birliği'ne 1996'da giren Türkiye'nin -1999'da Avrupa Konseyi tarafından- katılım sürecinin kapsamlı niteliği onaylanmıştır. 2004 Brüksel Zirvesi'nde AB Türkiye ile 35 fasıldan oluşan müzakerelere başlama kararı almıştır. 2006'da müzakere edilen ve geçici olarak kapatılan ilk (25 no'lu) fasıl "bilim ve araştırma" ile ilgilidir. Şu ana kadar 13 fasıl açılmış durumdadır (İKV, 2012).

Norveç toplumu halen AB'ye tam üye olmak konusunda çekimlidir, çünkü refah pastasını, ekonomisi kırılgan ve zayıf olan Akdeniz ülkeleriyle bölüşmek istemediği gibi onların işsizlik, dış borç ve bütçe açığı sorunlarının ağır yükü altına girmekten de kaçınmaktadır. AB'nin "nazik" üyesi Yunanistan krizin maliyetlerini Euro bölgesine yaymış ve krizin sıcak ortamında iken euronun çöküşü öngörülerini hızlandırmış durumdadır. Türkiye ise sosyo-ekonomik kalkınmasını tamamlamak, bölgedeki siyasal-diplomatik rolünü kuvvetlendirmek ve yapısal reformları uygulamak amacıyla AB'yi zaman zaman "çipa" olarak kullanmaktadır.

Üçüncü diyalektik ilişkiye göre ise üç ülke de "Avrupa refah devleti" modellerinden biriyle özdeşleştirilmektedir. Norveç İskandinav (sosyal demokrat) tipi refah devleti ailesinde iken Yunanistan ve Türkiye Akdeniz refah devleti grubunda değerlendirilmektedir. Genel olarak Nordik refah devleti en etkili sosyal koruma sistemi üzerine inşa edilmiş olup, küresel boyutta örnek olarak gösterilmektedir. Yunan toplumu refah devletinin nimetlerini Akdenizliliğin bir özelliği olarak "siesta" (öğle uykusu) türünde farklı bir tarzda yaşamayı sürdürmektedir. Mevcut kriz olmasaydı, bu alışkanlıkları hiç bitmeyen bir "fiesta" (şölen) olarak algılanabilirdi. Türkiye, refah devletinin temellerini neoliberal politikalarının gölgesinde atan ve bu konuda emekleme devresini henüz tamamlamış bir ülkedir.

Mantık örgüsü içinde tümdengelimci bir yaklaşıma dayanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Odak alınan Norveç, Yunanistan ve Türkiye'nin makroiktisadi göstergeleri birinci bölümde özetlenmiştir. İkinci bölümde büyük durgunluk ve onun bu üç ülkede yarattığı etkiler ve yansımalar incelenirken, üçüncü ve son bölümde ise refah devleti modelleri kapsamında her ülkenin refah devleti yapısı ele alınmıştır.

1. MAKRO İKTİSADİ KİMLİK SORGULAMASI

Her mali kriz, ortaya çıktığı ya da yaşandığı ülkenin makro iktisadi, sosyo-ekonomik ve hatta siyasal yapısının özelliklerine dayanır. Kriz, o ülkenin genel özelliklerinin rengini alır ya da o özelliklere rengini verir. O bakımdan, bir krizi incelerken, o krizle özdeşleşen ülkenin yapısal özelliklerini de bilmekte yarar vardır.

Norveç, Yunanistan ve Türkiye demografik ve makro iktisadi göstergelerden oluşan topluca bir karşılaştırmaya tabi tutulabilir. Bu üç ülkenin nüfus, GSYH, işsizlik, dış borç vb. makroiktisadi göstergelere göre dünyada kaçınıcı sırada yer aldığı ortaya konulabilir. Aşağıdaki veriler için -aksi belirtilmedikçe- başvurulmuş CIA (2013), sayıları 180-240 arasında değişen ülkeleri her bir göstergeye göre küresel sıralamaya tabi tutan tek kaynaktır.

► **Nüfus:** 2013 yılı tahminlerine (t) göre Türkiye yaklaşık 80 milyon kişiyle dünyanın en kalabalık 17'nci ülkesi iken Yunanistan 10,8 milyonla 81'inci, Norveç 4,7 milyonla 120'nci sıradadır. Türkiye bu iki ülke nüfusunun toplamından 5 kat daha büyüktür. Dünya yaşlanmakta ve AB de bir "ihtiyarlar-yaşlılar klübü"ne dönüşmektedir. BM verilerine göre 1950'de göçmenlerle birlikte Norveç'in nüfusu 3,3 ve 2010'da 4,9 milyon iken 2050'de sadece 6 milyona çıkacaktır. Yunanistan'ın nüfus artış seyri ise aynı tarih sırasıyla 7,6, 11,4 ve 11,6 milyon şeklindedir. Türkiye ise genç nüfus üstünlüğünü biraz daha koruyabilir; zira 1950'deki nüfusu 21,2 milyon iken 2010'da 3,5 katına çıkan Türkiye'nin 2050'deki nüfusunun 91,6 milyon kişiye yükselmesi beklenmektedir.

► **Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH):** 2012 (t) verilerine göre satınalma gücü paritesi (SGP) ile Türkiye 1,1 trilyon \$ ile dünyanın en büyük 17'nci ekonomisidir. ABD ve AB'nin her birinin 15'te 1'i; Çin'in ise 11'de 1'i kadar bir büyüklüğe sahiptir. Yunanistan 280,1 milyar \$ ile 46'ncı, Norveç 278,1 milyar \$ ile 47'nci sırada bulunmaktadır. Norveç'te GSYH deflatörü 2009'da -6,4, 2011'de 3,7 olarak gerçekleşmiştir, 2013'te 2,7 olması beklenmektedir (OECD, 2012a). 2011 (t) verilerine göre Norveç'in GSYH büyümesi %1,3, GSYH toplamı 486 milyar \$ (satınalma gücü paritesi-SGP ile 290 milyar \$) ve kişi başına (k.b) geliri (SGP ile) 97 bin \$'dır (The Economist, 2011). Fakat k.b. GSYH (SGP, 2012, t) bakımından dünya sıralaması Türkiye'nin aleyhinedir. Norveç 55.300 \$ ile 10'uncu ve Yunanistan 25.100 \$ ile 62'nci iken Türkiye 15.000 \$ ile dünya 91'incisidir (42'nci olan AB'nin ortalaması 34.500 \$ olup Türkiye'nin 2,5 katıdır.)

► **İşsizlik:** 2012'de (t) Norveç dünyanın istihdam cennetlerinden biri olup, %3,1 işsizlik oranıyla -en az işsizlik oranından en fazla olanına doğru yapılan- dünya sıralamasında 25'inci, Türkiye %9 oranıyla 104'üncü, krizin etkisiyle Yunanistan %24,4 oranıyla 173'üncüdür.

► **Aile geliri bölüşümü** (Gini katsayısı, G): "0-1" arasındaki bir değerle ölçülen G, 1'den 0'a yaklaştıkça gelir bölüşümü adaleti (adaletsizliği) artar (azalır); tersine 0'dan 1'e doğru bölüşümde ise adalet (adaletsizlik) azalır (artar). Rakam küçüldükçe sıranın yükselmesi mantığına göre Norveç 0,25 G ile gelir bölüşümünde oldukça adil (2008'de 131'inci sırada) gözükmektedir. Türkiye'nin katsayısı 0,40 (2010'da 58'inci sırada); Yunanistan'ınki 0,33 (2005'te 99'uncu sırada) olup, 0,30 olan AB ortalamasına (2011, t; 112.sıra) oldukça yakındır.

► *Enflasyon*: Enflasyonun etkisinin pek hissedilmediği ülkelerden biri Norveç'tir. 2012 (t) verilerine göre %0,6 ile -en düşükten en yükseğe doğru- dünya enflasyon liginde 7'nci sıradadır. Yunanistan'ın şaşırtıcı bir şekilde krizin toplam talebi daraltması yüzünden %1,1 oranıyla dünyanın en iyi enflasyonlarından birine sahip (dünya 13'üncüsü) olduğu tahmin edilmiştir. %9 (t) oranıyla 194'üncü sırada sayılan Türkiye'de enflasyon, TCMB kaynağına göre %6 olarak gerçekleşmiştir ki halen %2,4 (t) olan AB ortalamasından çok yüksektir.

► *Cari işlemler dengesi*: 2012 (t) verilerine göre Norveç'in 76,1 milyar \$'lık cari fazla vererek denge fazlasından denge açığına doğru sıralanan ülkeler içinde dünya 7'ncisi olacağı öngörülmektedir. (İlk üç sıra; Çin, Almanya ve S. Arabistan.) ABD'nin yaklaşık 487 milyar \$'lık açıkla 193'üncü sırada olduğu küresel ligde Türkiye yaklaşık 60 milyar \$'lık açıkla 189'uncudur. Yunanistan 16,7 milyar \$ açıkla 179'uncu sıradadır. Dünya ihracat liginde 31, 32 ve 69'uncu olarak sıralanan Norveç, Türkiye ve Yunanistan ithalatta ise 38, 23. ve 51'inci olarak sıralanmışlardır. (Bu sıralama ışığında, 5 milyon nüfuslu Norveç 163 milyar \$ ihracat yaparken bu nüfusun 15 katı olan Türkiye ancak 154 milyar \$; Yunanistan ise Norveç'in 2 katı daha büyük nüfusla onun 1/6'sı oranında ihracat gerçekleştirmektedir).

► *Altın ve döviz rezervleri (ADR)*: Merkez bankasının mali kaynakları arasında yer alan ADR, bir devletin ödemeler dengesi için kullanabileceği önemli bileşenlerden biridir. 2012 sonuna (t) göre dünya 25'incisi olarak Türkiye'nin 93 milyar \$'dan fazla altın ve döviz vardır. 39'uncu sırada Norveç Türkiye'ninkinin yarısı kadar, 82'nci sırada Yunanistan ise Türkiye'nin 12'de 1'i kadar bir rezerve sahiptir (Çin 3,3 trilyon \$ ile Japonya, AB, S. Arabistan ve Rusya'nın toplamına eşit olarak dünya 1'incisidir.)

► *Dış borç*: 2011 ortasında Norveç 644,5 milyar \$ ile dünyanın en borçlu 20'nci, Yunanistan 583 milyar \$ ile 21'inci, Türkiye (2012 sonu, t) Norveç'inin yaklaşık ½'si kadar borçla 27'inci sıradadır. Ancak Norveç bir net dış kreditördür. (Dünya dış borç liginde AB 16 trilyon \$ ile 1'inci, ABD 14,7 trilyon \$ ile 2'nci sıradadır).

► *İnsani gelişme endeksi (İGE)*: UNDP'nin her yıl raporladığı İGE; beklenen yaşam süresi, ortalama okullaşma oranı ve kişi başı (k.b.) GSYH'nin ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanır. İGE dünya ortalamasının 0,694 olduğu 2012'de Norveç 0,955 toplam puanla dünya 1'incisi, Yunanistan 0,860 toplam puan ile dünya 29'uncusu olarak "en yüksek İGE grubu"nda (1-47 arası) yer alırken, Türkiye 0,722 puanla Azerbaycan'dan sonra dünya 90'incisi olarak "yüksek grup"ta (48-94 arası) değerlendirilmiştir (UNDP, 2012).

► *Çocuk yoksulluğu*: Yoksulluk, aile ve çocuklar boyutunda hemen hemen tüm OECD ülkelerinde yüksek gözükmektedir. Örneğin, çocuk yoksulluğu oranı Norveç'te %5, Yunanistan'da %14, Türkiye'de %22'dir (ABD'de %20, OECD ortalaması %13'tür) (OECD, 2011a).

► *IMF'deki durumları:* Yunanistan'ın IMF'deki kotası 1.101.80 milyon SDR olup, IMF ile iki türlü düzenleme söz konusudur: Stand-by kapsamında (9.5.2010-14.3.2012 arasında) 26.432.90 milyon SDR'lik kredi almış ve stand-by'ın bitmesiyle EFF kapsamında (15.3.2012-14.3.2016 arasında) 23.785.30 milyon SDR'lik kredi alacaktır (IMF, 2012a). Bu para, IMF'nin batık bir ulusal ekonomiye gösterdiği ender cömertliklerden birisi sayılmaktadır. IMF'deki genel kotası Yunanistan'inkinden %40 daha fazla olan (=1.455.80 milyon SDR) Türkiye 2008'den beri IMF ile herhangi bir mali düzenleme yapmamıştır. 2001 krizine denk gelen en son mali düzenlemeleri ve çektiği miktarlar şöyledir: Stand-by kapsamında Aralık 1999-Şubat 2002 arasında yaklaşık 15 milyar SDR'den 11,8 milyarını çekip, Aralık 2000-Aralık 2001 arasında hepsini çekmek üzere 5,8 milyar SDR'lik bir düzenleme yapan Türkiye Şubat 2002-Şubat 2005 arasında 12,8 ve Mayıs 2005-2008 arasında 6,7 milyar SDR'lik bir stand-by düzenlemesi gerçekleştirmiştir (IMF, 2012b). Türkiye, Mayıs 2013'te IMF ile kredi borcunu sıfırlamayı ve program anlaşmasını bitirmeyi başarmıştır. IMF karşısında mali yapısı en sağlam ekonomilerden biri Norveç'tir ve o yüzden en son krize rağmen IMF'ye herhangi bir kredi talebinde bulunmamıştır. Kotası 1.883.70 milyon SDR ile her iki ülkeden de daha yüksek bir kotaya sahiptir (IMF, 2012c). Kotanın belirleyicileri üye ülkenin yıllık GSYH'si ve dış ticaret hacmidir.

2. BÜYÜK DURGUNLUK: KÜRESEL MALİ KRİZİNİN NİCEL-NİTEL BOYUTLARI

Büyük Durgunluk olarak adlandırılan 2008 küresel mali krizi çeşitli açılardan tartışılmaya devam etmektedir. Bunun bir nedeni de krizin küresel planda tam olarak durağanlaştığına ilişkin kuşkuvarın var olmasıdır.

Yeldan (2012), küresel ekonomiyi II. Paylaşım Savaşı sonrasında Bretton-Woods kurumlarıyla yönlendirmekte olan 20. yüzyıl kapitalizminin 2008'den bu yana sistemik bir kriz içinde olduğu ve önceleri sadece Amerikan konut piyasasıyla sınırlı bir mali çalkantıdan ibaret olduğu savlanan krizin "*canlandırma paketleri*", "*parasal miktar yumuşatılması*", "*toparlanmanın yönetişi*" gibi cilalı söz oyunları ile bastırılmaya çalışıldığı saptamasını yaptıktan sonra geçen 5 yıl boyunca krizin yansıma biçimlerinin niteliksiz, eşik altı konut kredi sisteminin iflasından başlayıp giderek Avrupa mali krizine dönüşürken krizin ardında yatan sistemik-yapısal unsurların çözümsüz kaldığını ve bu yüzden bu kriz döneminin artık "Büyük Durgunluk" olarak ifade edildiğini hatırlatmaktadır.

Beardsley (2010) ise krizde "Avrupa kimliğinin bileşenleri" üzerinde durmaktadır. AB'nin genel sosyal refah sistemi altında üstünlüklerin modeli ve düzeyi ülkeden ülkeye değişmektedir. Genel kural olarak Avrupalılar serbest tıbbi tedaviyi, uzun dönem işsizlik sigortasını, boş zamanı, sağlam doğum ve çocuk bakım hizmetlerini severler. Politik analistlere göre Avrupa refah sistemi olmazsa Avrupa kimliği de olmaz. Ancak bazen iktisadi krizlerin bu kimliği aşındırdığı Yunanistan

örneği ile görülmektedir. N. Doze'nin (Bearsley'in gönderme yaptığı ünlü Fransız iktisat yorumcusu) dediği gibi Yunan krizi, Avrupalı hükümetleri sosyal harcamaları daha da düşürmeye zorlamıştır; nitekim 2010'da bu harcamalarda yapılan kesintiler son 10 yılın en büyük kesintileridir. Doze bu gelişmeyi "*piyasalar kendi kafasına tabanca sıkmıştır*" şeklinde dramatize etmektedir. Danimarka ve Nordik (İskandinav) komşuları da AB'de koruma sistemlerinin dozunu azaltmış ve en yüksek vergileri salmışlardır. İşsizlik oranını -krize rağmen- Avrupa'da en düşük düzeyde (%5) tutmayı başaran Danimarka, refaha alışık yurttaşlarını memnun etmek ve işçilerin umutlarını canlı tutmak için "*güvenceli esneklik*" (flexicurity) sistemini denemektedir.

Öte yandan Singh'e (2009) göre ABD'de 2007 ortalarında yüksek faizli "mortgage" kredileri ile başlayan mali kriz "jeopolitik" açıdan çok önemlidir, çünkü hem ABD hem de onun liderliğini yaptığı kapitalizm merkezlidir. Kriz, piyasa kapitalizmi ve devlet kapitalizmi ötesine giden yeni bir kalkınma paradigması için bir fırsat doğurmuştur. Sosyal hareketler ve işçi sınıfının reel sistemik değişim için fikirlere sürüklenmesinin tam doğru zamanıdır.

2.1. Norveç: Kriz Karşısında "Mağdur" ve "Güçlü" Bir Ekonomi

Norveç'in gaz ve petrole dayalı tüm yüksek iktisadi performansına (dünyanın 2'nci doğalgaz üreticisi, 3'üncü doğalgaz ve 5'inci petrol ihracatçısı olmasına ve bu özellikleriyle G7 ülkelerinden biri olan Kanada'yı aşması beklenmesine) (EconomyWatch, 2010) rağmen küresel krizden mağdur olması krizin büyüklüğü ve yaygınlığı konusunda önemli bir fikir verebilir.

Avrupa'nın diğer ülkelerinin aksine Norveç, 2009'da küreselleşen mali krizden kaçmış gözükmektedir. France 24'ün (2009) haberine göre bu bir mucizedir ve Norveç için bu durum, İskandinavya yarımadasının zengin doğal kaynaklarının bir parçası olan petrol ve gaz rezervleri bakımından dünyanın "sömürülmeyen" 3'üncü büyük ülkesi olması ile açıklanabilir. Norveç hükümetine göre eğer ülke disiplinli bir kamu finansmanı ile yönetildi ve krizden fazla etkilenmedi ise daha somut olarak krizin başlarında etkin işgücünün sadece %2,5 oranı (30 bin kişi) işsiz kaldıysa bu başarıda salt doğal kaynak zenginliği değil aynı zamanda iktisadi atılganlığın da rolü büyüktür.

Miyagawa ve Morita'ya (2009: 53-5) göre de Norveç'in mali krizi Finlandiya ve İsveç'inki kadar sert geçmemiştir. Varlık fiyatları enflasyonu, 1986'daki petrol fiyatlarının düşmesine uygun olarak uzun sürmemiş, krona karşı bir spekülative atak diğer iki ülke gibi kötü olmamış, çünkü 1990'larda başlayan ataklardan önce kron böyle aşırı değerlenmemişti. Yine de mali krizin Norveç ekonomisini pek alışık olunmadığı bir şekilde tahrip ettiği doğrudur.

Ancak Juel (2011: 1) mali krizin 2008'de Norveç ekonomisini -diğer OECD ülkelerinin aksine- sınırlı ya da ılımlı düzeyde etkilemesini şu dört nedene bağlamaktadır: i-Norveç mali sistemi krizden kaçındı. ii-Konut fiyatları yükseldi, fakat patlayan köpükler şeklinde olmadı. iii-Diğer Avrupa ülkelerindeki büyük durgunluğun

olumsuz etkileri farklı sanayi yapısından dolayı Norveç ekonomisi üzerinde sınırlandı. iv-Norveç otoritelerinin maliye büroları manevra için büyük olup, politik tepkileri yeterince güçlüdür.

Gerçekten de Norveç hükümetinin kriz konjonktüründe uyguladığı iktisat politikaları da dikkat çekicidir (OECD, 2012b): Maliye politikası uyarıcıları 2009-2010 dönemindeki genişlemeden sonra 2011’de az da olsa dizginlenmiştir. 2012’de yapısal (petrol-dışı) açık daha küçük genişlemeci etkisini göstereceği noktada olacaktır. Para politikası 2011’in ilk çeyreğinde normal düzeyinde seyretmeye başlamış; ekonomi yavaşlamış, uluslararası mali piyasalar tekrar türbülansa girmiş ve yıllık TÜFE enflasyonu %2,5 hedefinin çok altında kalmıştır. Emek piyasasının performansı düşük işsizlik ve yüksek işgücüne katılım ile iyi konumda olup, sosyal zaman yaratmaya dönük olarak ortalama çalışma saatleri düşük tutulmuştur. Ekonomide önemli bir yer tutan kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin tedarigi yoluyla Norveçliler için vazgeçilmez olan yeniden dağıtım ve açık toplum idealinin emrine sokulmaya devam ettirilmiştir. Norveç vergi sistemi, çevresel dışsallıklara artan ilginin -ve kayıtlı ekonominin iyi işlediğinin bir göstergesi olarak- “makbuz koleksiyonu”nda ve gelir bölüşümünde en yüksek başarıyı yakalamış durumdadır.

Mali analizcilere göre Norveç, kredide dünya şampiyonu olup, piyasa oyuncularının düşük faize (%2,6-%2,8) dayalı devlet borçları üzerinde en az temerrüt riski aldıkları bir ekonomidir. Norveç’in krizlere karşı direnme gücünün bir ayağı son zamanlarda yavaş yavaş değerlendirilen para birimi krona dayanmaktadır (7,643 kron = 1 euro). Kronun tarihsel olarak 2007’nin sonlarından beri en güçlü düzeyini koruyan euroya ve krizin vurduğu ABD ile Eurozon ekonomisi karşısında “güvenilir liman” olmadığı iddia edilmektedir (Views and News Staff, 2011). Öte yandan daha yüksek işsizlik, artan faizler ve yoğun eleştirilen sosyal refah sistemi yüzünden ekonominin “hasta adam”a döndüğünü söyleyenlere karşı iyimser kalan pek çok Norveçli mali krizden korkmamıştır. Yapılan anketlere göre onların asıl korktuğu iktisadi krizden çok terörizm ve doğal felaketlerdir (Views and News from Norway, 2010).

2008 krizi pek çok çağdaş kapitalist ekonomi gibi Norveç’in karşılaştığı ne ilk ne de son kriz olacaktır. Grytten ve Hunnes (2010: 9-20), Norveç’in dört yüzyıldan fazla egemenliği altında bulunduğu Danimarka’dan bağımsızlığını aldığı Mayıs 1814’ten şimdiki 2008 krizine kadar yaşadığı iktisadi krizlerin kronolojisini şöyle çıkarmıştır: i-Napolyon sonrası kriz (Mayıs 1814); ii-1848 krizi; iii-Kırım Savaşı sonrası kriz (1853–1856); iv-Uzun depresyon (1870 ortası-1890’ların başı); v-Kristiania krizi (1899 sonbaharı–1905); vi-Savaş sonrası depresyonu (1920’ler); vii-Büyük Çöküş (1930’lar); viii-Bankacılık krizi (1987-1993).

2.2. Yunanistan: AB’nin Borç Batağındaki Dikeni

Yunanistan olmasaydı 2008 krizi -bir olasılıkla- anılarda kalabilirdi. Yunanistan, krizi hem güncelleştirdi hem de içselleştirdi. Ngowi’nin (2011: 1) de önemle

vurguladığı gibi Yunanistan'ın karşı karşıya kaldığı kriz, şaşırtıcı derecede bağımsız bir borç krizidir. Kamu borç stoku 2009'da %110'ları çoktan aşmıştı. Bu, “*bütçe açığı GSYH'nin %3'ünü, kamu borçları da %60'ını aşamaz*” şeklindeki Maastrich ölçütlerinin “ihlali” demektir. Dolayısıyla bu, bir ülkenin birikmiş borçlarını “ihmal” etmesinin yarattığı fiili bir tehlikedir. Yükümlülüğünü yerine getirmesi için Yunan hükümetine şans verilmesi gerektiği, şu anda en geçerli düşüncedir. Zira toplam özel sektör borcunun %21'ini yerine getireceği tahmin edilmektedir.

Arnott'a (2011) göre mali kargaşa sürecinde Yunanistan'da birçok olay eşanlı gelişti; reformlar ve ayaklanmalar, vergi kaçakçılığı ve kurtarma paketleri, grevler ve turizm ve hatta uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının kredi notunu düşürürken siyasilerin umut telkin etmesi vb. hepsi geçmişteki kavgalar ve kemer sıkmayla geçen ekonomiyi hatırlattı. Örneğin FITCH (2012), Yunanistan'ın “A” olan uzun dönem kredi notunu, Ekim 2009'da istikrarsızlığın bir işareti olarak “A-”ye düşürdü. Aynı kuruluşun Temmuz 2011 ve Mayıs 2012'de verdiği not ise “yakında yükümlülüğünü getiremez” anlamında “CCC”dir. FITCH'in aynı tarihlerdeki değerlendirmesi “istikrar” yönünde olup Norveç için notu “AAA”, Türkiye için “BB+” şeklinde olmuştur.

Krizin Yunanistan ayağını tahlil ederken Petmesidou ve Polyzoidis'in (2012: 4) tarihsel-sosyolojik yapıya ilişkin şu saptamasını gözardı etmemek gerekir: Devlet-kilise ilişkisinin güçlü olduğu Yunanistan geç sanayileşen bir ülkedir ve bağımsızlığını elde ettiği iki dünya savaşı arası geçen dönemde ağırlıklı olarak bir tarım toplumu idi. Ross (2012) ise Yunanistan'ın borç krizindeki mali piyasalarının, aslında, dünya ekonomisini doğrudan etkileyen Avrupa'nın büyük ölçekli iktisadi darboğazlarını açığa vurduğunu dile getirmiştir. 2011'in sonunda yine gerileme evresine giren Birleşik Krallık, İtalya ve İspanya AB GSYH'sinin 1/3'ünü oluştururken Yunanistan'ın payı sadece %1,8'ine eşittir. Avrupa'nın konjonktürel durumu “*çift dip durgunluğu*” olarak tanımlanmaktadır.

OECD (2012c) raporuna göre 2001'de Euro alanına giren Yunan ekonomisi, aşırı mali kısıntılar, sert iktisadi değişim ve zayıf ihracat nedeniyle 2011'de aniden büzülmüştür. İşsizlik, özellikle gençler arasında hızla artmıştır; borç takviyesinin gidişine ve yapısal reformların gecikmesine bakılırsa üretimin de 2013'ün ortalarına kadar daha da düşeceği öngörülmektedir. Makro iktisadi konjonktür zaten krizi ele vermektedir. Genel hükümet borcu (GSYH oranı) 2009'da %129,4 ve 2011'de %165,4 olarak gerçekleşirken 2013'te de %168,5 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Bu “dramatik” gelişmenin bir arka planı vardır. Nelson vd. (2011: 11-2), krizden önceki on yılda Yunanistan'da kamusal harcama ve ücretlerin zaten yüksek olduğunu; krizin etkili olduğu 2009'da bu harcamaların GSYH'nin %50'sini, ücret ve sosyal faydalarla birlikte %75'ini bulunca kamu maliyesinin tıkanıldığını belirtmektedirler. Zira Yunanistan bu yapıyla OECD'nin en yüksek toplam kamu harcaması yapan

devleti olmuştu. Yunanistan'da 2010'da görev yapan hükümetin bir önceki hükümet gibi "Bütçe açığı/GSYH" oranında, eksik ve yanlış verilerle Eurostatı yanıltması uluslararası finans dünyasında sansasyon yaratmıştır. (Yeni hükümete göre bu oran %12,7, bir önceki hükümete göre ise %7,7 idi) (Çapanoğlu, 2012: 38).

Yunanistan'da (AB'de) kamu harcamalarının GSYH'ye oranı 2007'de %11,7 (AB %10,1) iken gelecek on yıllarda şöyle projelendirilmiştir: 2020'de %13,2 (AB'de %10,9), 2030'da %17,1 (AB'de %11,4), 2040'da %21,4 (AB'de %12,3), 2050'de %24,0 (AB'de %12,5), 2060'da %24,1 (AB'de %12,5) (Bkz. Matsaganis, 2011: 502).

Moschovis ve Servera (2009: 1) bu sayısal saptamaları doğrulamaktadır. Yunan ekonomisinde aşırı borç yapısından dolayı oluşan çürüme-gerileme, -artan yatırımlarla azalan tasarrufların bir sonucu olarak- tasarruflarla yatırımlar arasındaki artan açığı yansıtmaktadır. Kamu ve özel sektör çareyi dış borçlanmada aramaktadır. Nitekim 80 milyar €'luk Avrupa ve 30 milyar €'luk IMF kaynaklı mali yardım Mayıs 2010'da 110 milyar €'ya (=58 milyar \$'a) ulaşmıştır.

Petmesidou'nun (2011:1) dediği gibi, Yunanistan'ın ayağını yorganına göre uzatmaması ve dolayısıyla refah devletinin bir krizde olduğunu gösterecek şekilde -"görünüşte uluslararası standartlarda işleyen" (Economou ve Giorno, 2009: 5)- ulusal sağlık siteminde (NHS) "biletli ödeme" döneminin başlaması, bu ülkede IMF ve AB'nin hiç olmadığı kadar "kurtarıcı" olarak görülmelerine neden olmuştur.

Fakat, The Economist'in (2012) belirttiğine göre Ağustos 2012'de IMF, Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Avrupa Komisyonu'ndan (EC) oluşan "troyka"nın hükümet tarafından daha çok bankaların sermayesinin güçlendirilmesinde ve borç faizlerinin ödenmesinde kullanılmak üzere Yunanistan'a 31,5 milyar €'dan (=39 milyar \$'dan) oluşan kurtarma fonlarının gidip gitmeyeceğine hükmetmesi beklenmiştir. Böylece Yunanistan 2013 ve 2014'te toplam 11,5 milyar € ile bütçe açığını bir ölçüde azaltabilecektir. AB ne kadar nazik davransa da Yunanistan için "gerçek" iç karartıcıdır ve ekonomi yeniden dengelenmek zorundadır. Denge için ön koşullar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin, Yunanistan'da temel ücretler %22 oranında düşürülmüş, mali takviye yapılmış, özel sektör-emek piyasası yeniden düzenlenmiş ve 2012 yılı sonuna kadar özelleştirme gelirlerinin 3'ten (100 kat artışla) 300 milyar €'ya çıkarılması planlanmıştır.

OECD'ye (2011b) göre iktisadi krizden kurtulmak için Yunanistan için hazırlanan ve büyüme, faiz oranları, mali ve yapısal reformları içeren "Borç/GSYH" oranını gelecek 20 yıl içinde %60'ın altına düşürmeyi hedefleyen "muhafazakâr varsayımlar"a dayanan mali programın başarılı olma şansı vardır. Uzun dönemde borç çevrimi yani sürdürülebilirliği için uzun dönem potansiyel büyüme (Ud-PB) %1,7 ve 2011-2017 arasında (7 yıl boyunca) "özelleştirme ve varlık gelişmesinin parasal geliri"nin (ÖVG-

PG) 15 milyar € sağlayacağı tabanında aşağıda sıralandığı gibi üç seçenek senaryo üzerinde durulmaktadır:

Senaryo 1: Ud-PB %2,5; ÖVG-PG 15 milyar €

Senaryo 2: Ud-PB %1,7; ÖVG-PG 50 milyar €

Senaryo 3: Ud-PB %2,5; ÖVG-PG 50 milyar €

Uluslararası mali çevrelerde Yunanistan'ın kesin yeni bir Marshall Planı'na (MP) ihtiyacı olduğu dillendirilmiştir. "Avrupa Kurtarma Programı" adıyla I. MP (1948-1952) ile II. Paylaşım Savaşı sonrası yıkılan Avrupa'nın yeniden ve güçlü bir şekilde inşasında önemli bir mali rol oynamıştır. ABD, 4 yıl boyunca her yıl GSYH'sinin %1'ine denk yaklaşık 12,5 milyar \$ hibe-yardımları (borç değil) sağlamıştır. Bu para Avrupa ülkelerini ilksel piyasa (pro-market) reformlarını yapmaya ve ticaretini serbestleştirmeye zorlamış ve sonuçta yüksek büyüme oranları için dolaylı etkiler yaratmıştır. Bu niteliğiyle MP, Dünya Bankası eliyle yürütülerek "yapısal düzenleme programı" olarak işlev görmüştür (Craft, 2012).

60 yıl sonra tekrar gündeme gelen şimdiki yani II. MP ile krizdeki Yunanistan ve onun benzeri konumundaki Avrupa ekonomileri kurtarılmaya çalışılmaktadır. Crafts'a (2012) göre yine karşı karşıya kalınan -adı konulmamış- yeni MP biraz özü ve şekliyle değişmiş olabilir; bu Plan 1993'te "Washington Uzlaşması" eksenine ve yapısal düzenleme programlarını yürüten IMF'nin güçlü-sıkı kolları arasına alınmıştır. Bu Plan ile Yunanistan'ın çok düşük olan verimlilik performansını geliştirmesine (avam ifadeyle "tembellikten kurtarmasına") yardım edip etmeyeceği merak edilmektedir.

Ritschl (2012), MP'nin hızla ölen efsanelerden biri olduğunu, bazı iktisatçıların Yunanistan'a yardım konusunda Almanya ve AB'nin Amerikan MP'sinin rolünü -kıyaslanamayacak kadar- ziyadesiyle oynadığını birtakım verilerle hatırlatmaktadır. Şöyle ki; ABD'nin MP ile yaptığı yardım 1950'de Batı Almanya GSYH'sinin %4'ü kadar iken şimdiki kriz konjonktüründe Almanya'nın son yardımı Yunanistan GSYH'sinin %60'ını ve toplam Avrupa yardımı ise Yunanistan GSYH'sinin %200'ünü aşmıştır.

Burada şu iki tartışma noktası öne çıkmaktadır: Birincisi bu rakamların, geçmişteki Amerikan MP'sinin gerçekte ne kadar "cılız" olduğuna ve Almanya'nın da şimdiki yeni MP sayesinde AB içinde gerçekte ne kadar lokomotif olmayı hak ettiğine dairdir. İkinci nokta ise ilk MP, Almanya'nın savaş ekonomisi çarklarını durdurup kalkınmada uçuşa geçmesine yol açarken Almanya'nın neredeyse 1/3'ünü oluşturduğu şimdiki AB kurtarma paketinin, iç dinamikler de olmadan "kaotik" görüntüsü süren Yunanistan'ın istikrar ekonomisinin çarklarını döndürmeye yetip yetmeyeceği ile ilgilidir. Tablo 1'deki veriler, bir takım olası kısır tartışmaları önleyebilir.

Tablo 1: Krizde Yunanistan'a Yapılan Mali Yardımın Bileşimi (2011)

Kaynak yeri	Yardım	milyar €
Avrupa Merkez Bankası	Toplam	148
	-hükümet fonlarını satınalma	45
	-hedef borçlar	103
Euro bölgesi	1. kurtarma paketi (ödenen)	53
	2. kurtarma paketi (1.nin artışı ile)	145
IMF	1. kurtarma paketi	30
	2. kurtarma paketi	18
Banka ve sigorta şirketleri (Yunanistan'dakiler hariç)	Tahvil iskontosu	66
	Toplam (Yunanistan GSYH'sine oranla, 2011)	460 (%214)

Kaynak: Sinn, 2012.

Yunanistan, hükümeti ve halkı ile kredi trafiğinde sıkışıp dururken mali dünya The Economist'in (2012b) şu haberiyle ilgilenmeye başladı: Uluslararası liderlerin Atina hükümetinden -mihenktaş niteliğindeki- uygulamasını bekledikleri 300 reformdan sadece 100 tanesi Yunanistan'da tamamlanmıştır (Şubat 2012 tarihi itibarıyla). Parti olarak sosyalist olan fakat kapitalistlerin nezdinde krize karşı reformcu olamayan hükümet (PASOK) yeterince performans gösteremeyeceğini anlayınca yeni-erken seçime gitti. Troyka, mali reformlar konusunda Yunanistan'ın acele etmesini istemiş, ancak 2012 için 50 milyar €'luk özelleştirme hedefinden sadece 3 milyar € elde ettiğini, işsizlik oranını %22'ye çıkardığını ve sendikaların baskısı yüzünden 100 binlerce işçiyi kamuda istihdam etmesi gerektiğini görünce karnesine kırık not vermiştir.

Yunanistan ile Troyka arasında gelişen antipatik ilişkiler devam ederken "marjinal" bir gelişme yaşanmıştır. Acaba gaz rezervleri saptanan ve 2017'de bu rezervleri katma değere dönüştürmesi beklenen Kıbrıs, Yunanistan için pozitif dışsallıklar sağlayabilir miydi? The Economist'in (2012c) çarpıcı tahliline göre gaz, Akdeniz bölgesinin jeoekonomik yapısını değiştirmektedir. Kıbrıs, hidrokarbon zenginliğini elde etmek ve bir fon altında yönetmek konusunda Norveç'i model alması halinde Akdeniz'i, Avrupa'nın enerji kaynağı güvenliğini temsil eden küçük bir Kuzey Denizi haline getirebilirdi.

Temel sorunsala tekrar dönmek gerekir. Lertchaitawee'nin (2010) vurguladığı gibi Yunanistan daha önce benzeri görülmemiş yüksek kamu borcu yüzünden (2005-09 döneminde "Açık/GSYH" oranı %44-%53 arasında seyrettiği için) krize girdi ve

hatta bu nedenle egemenlik riski yaşadı. Bu, refah devleti ekonomileri için ciddi bir uyarı işareti oluşturmaktadır. Zira bir refah devletinin hizmetleri yüksek gelir düzeyini ve daha fazla gelir bölüşümü eşitliğini vaat ve teşvik ederken bazı Avrupa ülkelerinde son yaşanan deneyimler sağgörünün üstün gelmemesi halinde refah politikalarının yönünün krize karşı kırılabilir olabileceğini göstermektedir.

Ekleme gerekir ki, güncel bütçe açıklarının genellikle bir tarihsel arka planı olur ve bu durum Yunanistan için daha fazla geçerlidir. Bu konuda The Liberty Bullhorn'un (2012) verileri şöyledir: i-1965'te Yunanistan'da ABD'den bile daha düşük vergiler vardı. GSYH'ye oranla %17,8'e %24,7. ii-1985'te Yunanistan vergilerde ABD'yi yakaladı. %25,5 ve %25,8 (GSYH'deki payı). iii-2005'te Yunanistan hükümeti vergilerin GSYH'deki payının %31,4'e çıkmasını istiyordu (oysa ABD'deki oran %27,5 idi).

Yunanistan'ın krizi, krizlerin durmayacağına ve gelecekte de Türkiye'de yaşanacağına bir işaret olabilir mi? Bu yöndeki kuşkuyla dile getirenlerden Ülker'e (2012) göre, Yunanistan'daki kriz sadece bir ulus olarak Yunanistan'la değil, Avrupa bankacılık sisteminin ve büyük bir olasılıkla dünya ekonomisinin geri kalanını yaklaştıran çöküşüyle ilgilidir. Onun da belirttiği gibi Akdeniz kuşağında yer alan Avrupa ülkeleri diken üstündedir ve şimdi bu ülkelerin alt-üst olmasına neden olan çelişkiler er-geç Türkiye'de de aynı türden bir kriz üretebilir.

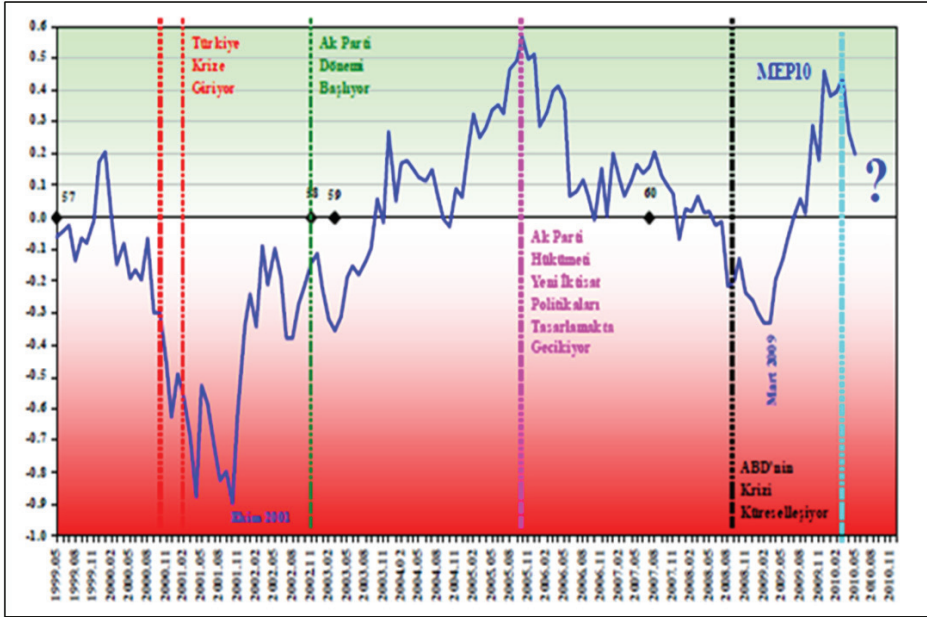
2.3. Türkiye: Krizin Teğet Geçtiği Bir Gelişen Piyasa

OECD'ye (2012d) göre Türkiye ekonomisi küresel krize çarpıp geri sıçradı, fakat bu süreçte iç ve dış makroiktisadi dengesizlikler belirdi. 2010-2011 döneminde büyüme, yeni istihdam yaratacak kadar ortalama-yaklaşık %9 hızlandı fakat cari açık (GSYH'ye oranla) %10 civarında genişlerken TÜFE enflasyonu %10'u aştı. Yeni bir para politikası rejimi, sermaye girişini ve döviz değerlenmesini körüklemeksizin iç talep yaratmak üzere 2010 sonunda yürürlüğe konuldu. Maliye politikası, kamu maliyesini sürdürülebilir bir patikada tuttu, fakat ileride para politikasını desteklemek için daha fazla daraltıcı bir şekilde uygulanması gerekebilir.

ABD "toksik varlıklar" denilen tahvil yatırımlarının likiditeye dönüşmemesinden dolayı "zehirlenirken" yani krize girip, dünyaya bulaştırırken bu enfeksiyonun Türkiye'yi teğet geçtiğini en çok AK Parti hükümeti dile getirdi ve seçmen tabanını da büyük ölçüde inandırdı. Bazı araştırmalar bu durumu doğrulayıcı niteliktedir. Örneğin, İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO, 2010) hazırladığı "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" adlı rapora göre, 2009'da 412 olan kâr eden kuruluş sayısı 2008'e (kriz yılına) göre 60 adet artarken, kriz öncesi 2007 yılına göre 28 adet azalmıştır. İSO-500 geneli için üretimden satışlar cari fiyatlarla %13,1, satış hasılatı %12,3, dönem zararı %37,1 oranında azalırken, net katma değer %6,8 ve dönem kârı %10,8 oranında artmıştır. 2009'da bir önceki döneme göre kamu ve özel sektörde çalışanların oranı %6,7 azalırken ödenen faiz oranı ise tek haneli enflasyonun ve net kambiyo kârlarının

Kıbrıtçıoğlu'nun tahlili özetle şöyledir: Grafik 1'de tarihsel ortalaması sıfır olacak biçimde (vasat iktisat politikası performansı) tanımlanmış olan MEP10 endeksindeki artışlar görece makroiktisadi iyileşmeyi, azalışlar ise kötüleşmeyi dolayısıyla tarihsel ortalamanın (sıfırın) altındaki MEP10 değerleri "kötü performans", üstündeki değerler de "iyi performans"ı göstermektedir. MEP10'un seyrine göre; Kasım 2002'de iktidara gelen AK Partinin ilk üç yıllık yönetiminden sonra, bir başka deyişle 2008'deki küresel krizden önce, Türkiye ekonomisinin bazı göstergelerinde alarm verici bozulmalar başlamıştı. Türkiye'de küresel krizin etkilerini yumuşatmaya yönelik önlemler, bir gecikmenin ardından, küçük paketler halinde zamana yayılmış biçimde Şubat-Haziran 2009 döneminde alınmıştır. Hükümet tüketim harcamalarını, istihdamı, yabancı sermaye girişini, yurt içi yatırımları, KOBİ'lerin üretim ve ihracatını arttırmak amacıyla şu başlıklar altında toplanan önlem paketlerini açmıştır: (i) Likidite destekleri, (ii) Vergi ve prim destekleri, (iii) Üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri, (iv) Finansman destekleri ve (v) Yeni yatırım teşvik mevzuatı. Bu önlemler büyük bir olasılıkla krizin "derin" değil "teğet" geçmesini sağlamıştır.

Grafik 1: AK Parti Hükümetinin Makroekonomik Performansı ve Küresel Kriz İlişkisi (MEP10 endeksi, Mayıs 1999-Haziran 2010)

Kaynak: Kıbrıtçıoğlu, 2010: 11.

3. AVRUPA REFAH DEVLETİ: MODELLER VE ÜLKELERE GÖRE DURUM SAPTAMASI

Andreß ve Heien'e (1999: 3, 8-9) göre ülkeler arasında refah devleti davranışlarında çeşitli değişiklikler vardır ve bu değişiklikler genellikle kültürel, kurumsal ve yapısal farklılıklarla açıklanmaktadır. Bu konuda en etkili sistematik 1990'da Esping-Andersen tarafından geliştirilmiştir. Onun sistematığı özgün ve kapitalist refah devletleri ile sınırlıdır. Ona göre refahın tedarikinde kamu ve özel oyuncular rol oynarlar, bireylerin piyasaya karşı korunması ve katmanlaşmanın bir türü sosyal politika yoluyla sağlanması noktasında üç refah devleti iddiası ortaya çıkar: Liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat. Daha sonra literatüre yapılan katkılarla refah devleti zincirine yeni bir halka olarak "Akdeniz tipi" eklenmiştir (Karşılaştırma için bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Refah Devleti Rejimleri

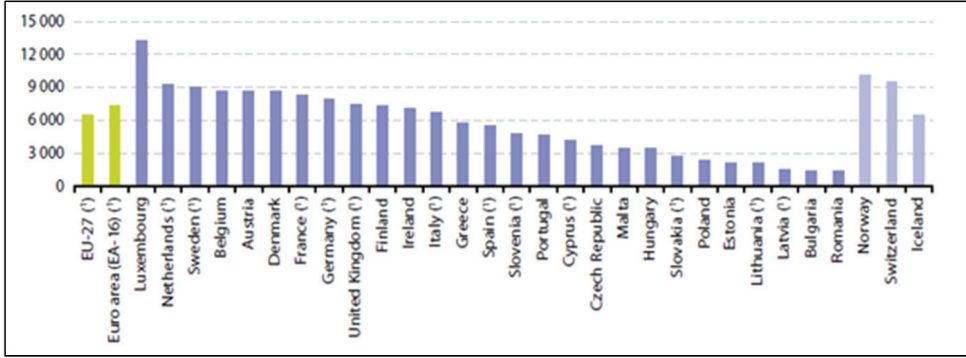
Liberal	Liberal rejim Anglosakson ülkeleri (ABD, Kanada, Avustralya, Y. Zelanda ve B. Britanya) için geçerlidir. Bu ülkelerde piyasa, kaynak dağıtımında başat rol oynar. Sosyal sigorta programları ve transferler iddiasız iken devletin sağladığı refah koşulları sınırlıdır. Ücret eşitsizliği oldukça yüksek düzeydedir.
Muhafazakâr	Muhafazakâr rejim, daha çok Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa gibi kıta Avrupası için bir tiptir. Devletin etkisi daha fazla olmasına rağmen aileler sosyal güvenliği sağlamakta başarısız olduğu durumlarda sınırlanır. Refah koşulları çalışma performansına ve sıkı bir sıralı-düzene dayanır.
Sosyal demokrat	Sosyal demokrat rejime Norveç ve İsveç gibi İskandinav (Nordik) ülkelerinde rastlanır. En yüksek eşitlik standartlarına ulaşmak için devlet doğrudan kaynak dağıtır. Bireyler piyasa nimetlerinden ve belediye transferlerinden yararlanır. Hanehalklarına yapılan transferler kamusal olarak ücret gelirlerine ve tüketime uygulanan yüksek vergilerle finanse edilir. Korporatist bir yapı gereği eşitsizlik düşük düzeyde olup, güçlü sendikaları içeren emek piyasası kurumları gelişmiştir.
Akdeniz tipi	Akdeniz tipi refah devleti (İspanya, Yunanistan vb), sosyal fayda alanında belirgin bir iç kutuplaşmaya dayalı eksik/ilkel refah devleti olarak tanımlanır. Sosyal korumanın sağlanmasında evrenselliği kapsar. Ana özelliği asgari sosyal gelire bağlı klasik sosyal koruma bağının yerine temel dayanışma birimi aileyi yerleştirmesidir.

Kaynak: Andreß ve Heien, 1999: 3, 8-9; Andersen vd., 2007: 13-4; Batic, 2011: 148.

Busch'a (2010:1) göre kriz ve onu izleyen zayıf büyüme hem sanayileşmiş hem de baskı altındaki gelişen ülkelerde refah devletlerini geriye itmektedir. Avrupa'da vergiler artarken hizmetler aksamaktadır. Uluslararası, Avrupa ve ulusal düzeydeki köktenci reformlar dünya ekonomisinde iktisadi ve toplumsal dengesizlikleri azaltabilirken büyüme koşullarını iyileştirebilmektedir. Onun saptamalarına göre sosyal güvenlik ve sağlık için kamu harcamaları (GSYH'ye oranla) 1995'te Türkiye'de sadece %1,39 iken Yunanistan'da %21,3 ve Norveç'te %24,6 düzeyinde idi. 2000'de Türkiye'de bunun 2 katını aşmış ise de diğer iki ülkenin 2005'ten sonra da devam eden %23 düzeyindeki yüksek çitasını yakalayamamıştır.

Refah devletinin en önemli kırılma noktalarından biri sosyal korumadır. Koruma da bütçesel harcama ile yapılabilir. Eurostat (2011: 275-6) verilerine göre "sosyal transferlerden sonra yoksulluk riski altındaki nüfus oranı", 2008'de Euro-27 için %17,4 iken Norveç için %12,9, Yunanistan için %20,7; sosyal koruma harcamaları (GSYH'ye oranla) 2007'de AB için %26,2, Norveç için %22,8 ve Yunanistan için %24,4 olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına (k.b.) düşen sosyal harcama AB'de 6 bin € iken Yunanistan'da bunun biraz altında Norveç'te ise 1,5 kat fazla olduğu görülmektedir (Grafik 2).

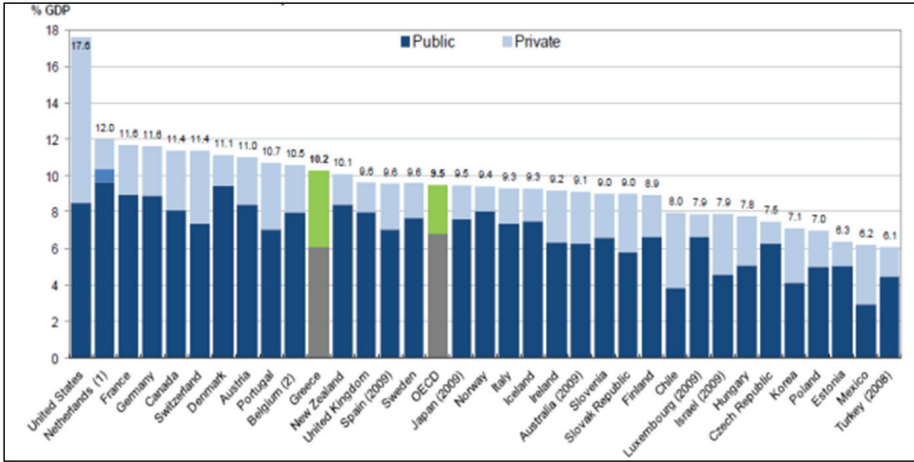
Grafik 2: İkamet Eden k.b. Sosyal Harcama (SGP, €): 2007

Not: (1) geçici. **Kaynak:** Eurostat, 2011: 290.

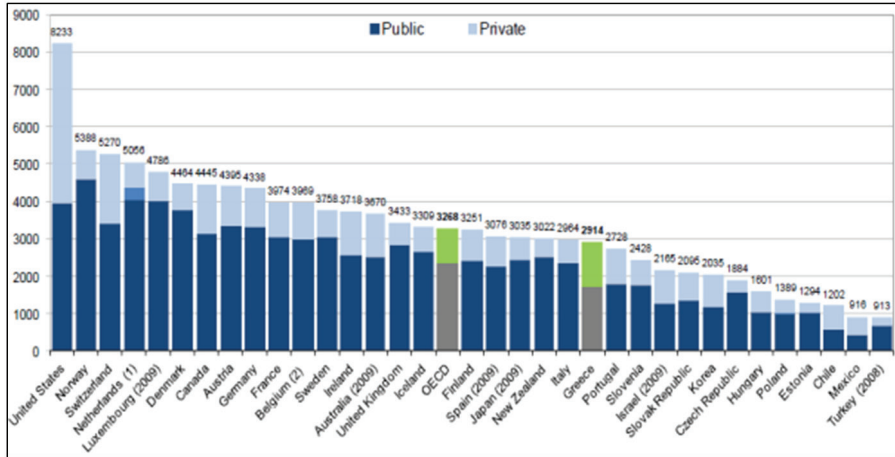
Refah devletinin düzeyi konusunda dikkate alınan nesnel ölçütlerden biri de hükümetlerin (GSYH'ye oranla) sağlık harcamalarını ne kadar yaptıklarıdır. Grafik 3'te görüldüğü gibi 2010'da kamu ve özel sektör olarak dünyada en fazla sağlık harcaması yapan ülke yaklaşık %18 ile ABD'dir. OECD ortalaması %9,5 iken Norveç bu ortalamayı tutturmuş, Yunanistan biraz aşmış olup, Türkiye (2008) ise bu ortalamanın çok altında kalmıştır. SGP'ye göre hesaplanan k.b. sağlık harcamasını gösteren Grafik 4'te ise aynı tarihler itibarıyla ABD 9 bin \$ ile dünya 1'incisi, Türkiye ise incelenen ülkeler arasında 900 \$ ile en sonuncudur. Norveç'te k.b. 5 bin \$, Yunanistan'da 3 bin \$ civarında sağlık harcaması yapılmıştır.

Grafik 3: Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı: OECD Ülkeleri, 2010

Not: GSYH (GDP); Kamu (public); Özel (private). **Kaynak:** OECD, 2012e.

Grafik 4: K.b. Sağlık Harcaması (SGP ile \$), 2010

Kaynak: OECD, 2012f.

3.1. Norveç: Dünyanın Sayılı ve Saygın Refah Devleti

Norveç'in -refah devletini gerçekleyen ya da işe yarar hale getiren- ödünsüz uyguladığı kamu politikalarındaki iki önemli amaç etnik ve kültürel azınlıklarla bütünleşme ve sosyal eşitliktir. Bu saptamayı yapan Angell'e (2011: 41) göre dünyanın en yüksek fonlarıyla desteklenen okul-egitim sistemi bu yöndeki değerlerin çocuklara aşılmasında ve yurttaşların davranışlarına yansıtılmasında önemli bir kurum işlevini görmekte; bilinçli anne-babaların donanımı ve sosyal sınıfların yapısı ise eğitimin başarısında anahtar rol oynamaktadır.

Haugan ve Lie (2011), Norveç'in geçmiş yıllar boyunca HDI liginde en üst sıralarda yer aldığı halde dünyada yaşanacak en iyi ülke anlamına gelmediğini, çünkü Norveç sağlık ve refah sisteminin çeşitli zorluklar ve itirazları kapsadığını söylemektedir. Bunun için şu sayısal veriyi kullanmaktadırlar: 2007'de engelli insanlara ve hastalara yapılan harcama işsizlik tazminatlarından 24 kat daha fazladır ve bunun başka hiçbir ülkede bir dengesizlik konusu haline gelmemesi tepki çekmektedir. Bir işi olmayan insanlar için Norveç refah sistemi hastalık ya da engellilik faydaları işsizlik tazminatlarından daha fazla çekicidir.

Denk'e (2012) göre Norveç'te ikili gelir vergisi sistemi de yüksek gelirin elde edilmesi ve yeniden dağıtımını doğrultusunda başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Sermaye gelirine tek-düşük fakat emek gelirine artan oranlı vergiler salınmaktadır. Duell, vd. (2009), kamu istihdam servisinin (PES) raporlarından hareket ederek bu servisin Norveç'te aktif işgücü kitlesine geniş üstünlükler sağladığını vurgulamaktadır. Norveç, istihdam ekonomisi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda da oldukça ileri bir düzeydedir. OECD (2011c: 13) verilerine göre 2009'da Norveç %74,4'lük oranla, İzlanda'dan sonra dünyanın en fazla kadın istihdam eden 2'nci ülkesidir. %59,6 olan OECD ortalamasının altındaki Yunanistan ve Türkiye'de kadın istihdamı sırasıyla, %49 ve %24,4'tür.

Öte yandan Bawer (2001: 12) ise Norveç'te adı konulmamış bir kuşak çatışmasının olduğunu, refah devleti modelinin bu kuşaklar tarafından farklı yorumlandığını zira çok genç yaştaki Norveçlilerin kendi anne babalarının hiç cesaret etmedikleri bir şekilde -dezavantajlı gruplara, azınlıklara, mültecilere kucak açan-sosyal demokratik yapıya meydan okuduklarını söylemektedir.

3.2. Yunanistan: Ekonomisi Gibi Refah Devleti Modeli de Krizde

Çağdaş bir refah devleti, sosyal güvenlik ağını zorla ve mükemmel bir şekilde kuran devlet ya da hükümettir ve aynı zamanda kişisel mali sorumluluğu yurttaştan devlete kaydırarak zenginliği yeniden dağıtan sistemdir ve bu tanıma göre Yunanistan bir refah devletidir (Unelected, 2010). Ancak Galluppi'ye (2012) göre Yunan refah sistemi görece yeni olup, diğer Avrupa ülkelerinde geçerli olan yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu sistemin kaynağında 1974'te iktisadi yönetimi de ele geçiren askeri cuntanın kuralları yer almaktadır. 1981'de iktidara gelen PASOK şimdiki modern refah sisteminin çerçevesini kurmuştur.

Yunan refah devletinin girdiği türbülanslar nedeniyle gerçekte Akdeniz değil kıta Avrupa'sına ait olduğu taze bir görüştür. Katrougalos'a (2012: 1) göre sivil savaş sonrası (1946-1974) oluşan "ikili toplum", refah devletinin temelinde yer alan fiili bir sosyal uzlaşma yapılanmasına izin vermemektedir. Herşeye rağmen Yunan sosyal koruma sisteminin yeni bir kurumsal paradigmayı ya da "Güney Avrupa Refah modeli"ni temsil ettiği yaklaşımı daha ağır basmaktadır.

Papadopoulos'un (1997) belirttiğine göre Yunanistan'da sosyal güvenlik düzenlemeleri dağınık ve karmaşıktır. İlkesel olarak bu düzenlemeler sosyal sigorta, refah yardımı ve sağlık tedavisi olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Fakat uygulamada ise sosyal sigorta en baskın olanıdır, diğerleri kendi içinde emeklilik, işsizlik tazminatları, aile yardımları gibi çeşitlilik arz etmektedir.

Antuofermo ve Di Meglio'nun (2012) verilerine göre, refah devletinin Yunanistan için ne anlama geldiği şu veriler ışığında ortaya konulabilir: i-Sosyal transferlerden önce yoksulluk riski altında bulunan nüfus 2009'da (ve 2010'da, t): AB-27'de %25,1 (%25,7); Norveç'te %25,2 (%26,6); Yunanistan'da %22,7 (%23,8). ii-Sosyal transferlerden sonra yoksulluk riski altında bulunan nüfus 2009'da (2010, t): AB-27'de %16,3 (%16,4); Norveç'te %11,7 (%11,2); Yunanistan'da %19,7 (%20,1). iii-Yoksulluk riski eşiği € olarak 2009'da (2010, t): AB-27'de 11 588 (11 678); Norveç'te 20 242 (19 438); Yunanistan'da 6 897 (7 178).

3.3. Türkiye: Refah Devleti Avrupalılaşıyor (mu?)

Grütjen (2007: 78), Türkiye'nin Güney Avrupa için model olup olmadığını tartışırken Türkiye'nin sağlık sistemi noktasında evrensel ölçülerden uzak olduğunu fakat yine de cömertliğinin doruğunda ve yüksek derecede kutuplaşma içinde bulunduğunu, Batı Avrupa normlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye'nin de G. Avrupa'nın da sosyal yardım planları içinde en az koruma konusunda yetersizlikler yaşadığını vurgulamaktadır.

Türkiye'de refah devletinin yetersizliği halinde aile merhameti, yardımseverlikler ya da vahşi emek piyasası devreye girmektedir. Sosyal politikalarda dönüşümün yaşandığı şu aşamada, refah devleti açısından 2001'deki kriz ve IMF'nin müdahalesiyle şekillenen "minimalist" ve bir "neoliberalizm" yapı daha şeffaf hale gelmiştir. Türkiye'nin refah devleti uzun zamandır "sınırlı", "eşitsizlikçi" ve de -özellikle eğitim ve sağlık sektörlerinde- "özelleştirmeci"dir. 2011'de hükümet Aile ve Sosyal Politika Bakanlığının kurulmasıyla sosyal hizmetleri birleştirdi. İronik olarak bakanlığın bütçesi (2012), 4,9 milyar \$ ile tüm bakanlıklar içinde en düşük olanıdır; bir başka deyişle bakanlık 195 milyar \$'lık kamu bütçesinin sadece %2,5'ine sahiptir (İzci, 2012; Yazıcı, 2012; Eder, 2010). AK Parti hükümeti belediyeler üzerinden sosyal desteklere dönüş yapmıştır. Ancak alınan ciddi önlemlere rağmen hâlâ sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadına karşı şiddet ve ayrımcılık, yoksulluk, işsizlik gibi refah devletini içinden kemiren sorunlar varlığını sürdürmektedir.

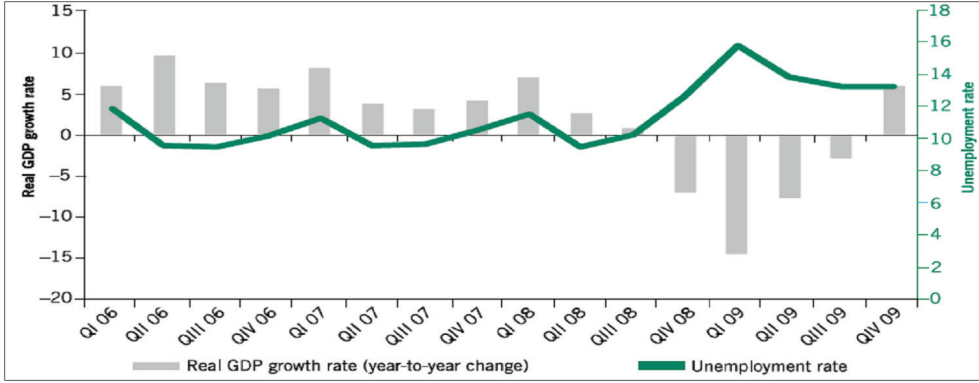
Türkiye, AB müktesabati çerçevesinde çıkardığı yasalar ve uyguladığı politikalarla sosyal refah ve istihdam alanlarında belirli bir tatmin çizgisine ulaşmış durumdadır. İş Yasası, çalışmayla ilgili sağlık ve güvenlik, istihdam politikası, Avrupa Sosyal Fonu (ESF), sosyal diyalog, sosyal içerme, sosyal koruma, ayrımcılık karşıtı, eşitlik fırsatları gibi alanlarda Türkiye'nin popüler söylemle "çağ atladığı" (Avrupa Info, 2006: 11-5) ileri sürülebilir.

Türkiye tarzı refah devleti rejiminin en önemli dinamiklerinden biri sağlık reformudur. OECD ve Dünya Bankası'nın (2008: 11-8) ortak raporuna göre sağlık hizmetlerine erişimde adaletin artırılması için reformların yapılması ve sağlık sigortası kapsamının genişlik ve derinliğinin artması, nüfusun mali korumasının genişletilmesi konusunda etkileyici bir yol kat edilmesini sağlamıştır. 1992'den beri sağlık harcamaları gelir artışıyla orantılı artış göstermiş ise de toplumun sağlık durumunun daha da iyileştirilmesi ve sistemin verimliliğinin artırılması bakımından Türkiye'deki sağlık politikası önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Hükümetin "Sağlıkta Dönüşüm Programı" (2003) kapsamında "Genel Sağlık Sigortası"na (GSS) geçişin popülaritesi dikkat çekicidir.

Konuyu dışarıdan gözlemleyenler olarak Raffaele ve Pacifico (2004: 12), Türkiye'deki sağlık reformunun temel özelliğinin özerkleştirme olduğunu ve reform programının bazı ilkelerinin ise insan odaklı, sürdürülebilirlik, devam eden kalite iyileştirmesi, katılımcılık, uzlaşma, gönüllülük, güç bölünmesi, yerinde yönetim, hizmette rekabet, genel sağlık sigortası, kolay ve dostça erişilen sağlık sistemleri olduğunu belirtmektedir.

Refah devletinin bir diğer önemli ayağı olan istihdam boyutuna da bakılabilir: OECD (2011ç) verilerine göre, Türkiye'de nüfusun %44,3'ü istihdam edilmektedir. (OECD üyesi ülkelerin ortalaması %66,1'dir.) Görece yoksul nüfus oranı OECD'de %11,1 iken Türkiye'de %17'dir. OECD (2011d, 2011e, 2011f) kaynaklarına göre kamu personel harcamasının (GSYH'ye) oranı 2008'de Norveç için %4,7, Türkiye için %6,1, Yunanistan için %11,9'dir, OECD ortalaması %7 civarındadır. Ayrıca, Grafik 5'te de izleneceği gibi her zaman "reel pozitif büyüme-düşük işsizlik" ilişkisini gerçekleştiremeyen Türkiye'de küresel krizin en etkili olduğu 2009'un ilk çeyreğinde (%15 oranında) daralan ekonomi (negatif büyüme) %16 civarında işsizlik üretmiş, 2009'un son çeyreğinde ise reel büyümenin artmasıyla birlikte işsizlik oranı 1-2 puan düşmüştür. 2013'te işsizlik %10 düzeyine çekilmiştir.

Grafik 5: İşsizlik Oranı ve Reel GSYH Büyüme Oranı: 2006-09 (çeyrek dönemler), %

Not: Reel GSYH büyüme oranı (Real GDP growth rate) İşsizlik oranı (unemployment rate)

Kaynak: TÜİK'ten aktaran. ILO, 2010.

SONUÇ

Tüm dünya 2008 küresel mali krizini Büyük Durgunluk adıyla tanıdı. Bu krizin refah devleti uygulamalarında, bütçe disiplini nedeniyle bir durağanlaşmaya yol açtığını da gözlemledi. Krizlerin, bütçenin ve dolayısıyla refah devletinin küçültülmesine yol açtığı sürpriz bir gelişme değildi. Denilebilir ki, bazen-sanki devletin küçültülmesine fırsat yaratılsın diye krizler çıkarılıyormuş algısı ağır basmaktadır.

Refah devleti uygulamaları ve sonuçları üzerine raporlar yayımlayan OECD'ye (2012g) göre iyi işleyen bir sosyal koruma sistemi, özellikle kriz konjonktüründe büyük önem taşır. Toplam talebi ve istihdamı destekleyici yönü olan bu sistem, durgunlukta en çok baskı altında olan sistemdir. Hükümetlerin çoğunun kamu borç döngüsünü durdurmaya çalışırken mali takviyeye başvurması bunun bir kanıtıdır. Bu döngü, kamu transferleri ile devlet gelirlerindeki değişmeye bağlı olan bütçe açıkları ile büyür.

Mali kriz ve yoksullaşma, hayat pahalılığı ve göçmenlere karşı ırkçılığı körüklemiştir. "Biz yeterince doymamışken yabancıları neden doyuralım?" şeklindeki şiddet ve yabancılaşma içerikli tepkiler hükümetin yabancı politikalarında milliyetçilerin taleplerine uygun değişikliklere yol açmaktadır. Almanya ve Norveç buna örnektir. Göçmen cenneti olarak ün salmış bu ülkelerin refah politikalarını daha fazla neoliberal eksene oturtmalarıyla yakın bir zamanda göçmen cehennemine dönüşüp dönüşmeyeceklerini zaman gösterecektir.

Yunanistan'daki iktisadi kriz yüzünden euronun ve Euro bölgesinin itibarı da sarsılmıştır. Dünyanın en heyecan verici entegrasyonu kabul edilen Euro bölgesi bile

euroyu küresel kriz olmadan önce de kötü kullanan Yunanistan yüzünden dağılma spekülasyonlarının konusu haline gelmiştir. Yunanistan, Avrupalıların parasal birliği ve Maastricht ölçütlerini gözden geçirmelerine neden olmuştur. Euro projesi Almanya ve Fransa'nın özel çabalarıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır (Sakellariopoulos, 2012: 1). AB, tepkilerden çekilmeyeceğini bilse ve jeostratejik özelliğini ihmal edecek gibi olsa Yunanistan'ı tam üyelikten ya da Euro bölgesinden "ihraç" bile etmek isteyebilir. Ve hatta seçenek olarak bir süredir Türkiye etmeninden dolayı kurguladığı Akdeniz Birliği'ne de kaydırabilir.

Türkiye ise dünyanın "gelişen piyasalar" kategorisinde olup, hem krizin hem de refah devletinin etkilerini kendine özgü yaşayan bir ekonomi olarak izlemiştir. Buğra ve Adar'a (2008) göre 1980'den beri Türkiye'deki piyasa ekonomisine bağlı kurumsal değişmelerin bir parçası olarak sosyal güvenlik sistemindeki dönüşüm, eğer dışsal bir etmene bağlanacaksa o da neoliberal küreselleşmenin şekillendirdiği çağdaş uluslararası sosyal politika yapısı olacaktır. Aynı yazarlar "yeni bir refah yönetişimi" modelini önermektedirler. Bu modelin karakterlerinden biri "refah (welfare) + çalışma ücreti (workfare)" bileşimi; diğeri ise sosyal-kamu hizmetlerinin tedarikinde devlet, özel sektör ve gönüllü girişimler arasında devlet öncülüğünde yeniden dağıtım faaliyetidir.

Hemen hemen her kriz konjonktüründe, burada incelenen ülkeler için de geçerli olmak üzere önce ve en çok yatırımcılar olumsuz etkilendilerini ilan ederler. Çünkü onlar kendilerini ekonominin merkezinde görürler ve yine bu yüzden refah devletinin dinamosu olduklarına inanırlar. Oysa krize karşı ilk ve en hızlı tepkiyi onlar verirler. Dornbusch ve Wender'e (1994) atfedilen şu sözle vurgulamak gerekirse; "Yatırımcılar kuzunun kalbine, filin hafızasına ve bir ceylanın bacaklarına sahiptirler." Özellikle kriz konjonktürlerinde görüldüğü gibi yatırımcılar para ve kârın olduğu yere hızla yaklaşıp olmadığı yerden uzaklaşırlar. Pek çok Keynesçi iktisatçı da, yatırımcılara hassasiyetle yaklaşılması gerektiğini düşünmektedir. Örneğin Krugman (2010), krizin çıktığı ABD'nin "derin bir çukurda olduğu" saptamasını yaptıktan sonra, yeni durgunluklarla karşılaşmamak için hükümetin istihdam artırıcı yatırımların teşviklendirilmesi ve eğer harcamalar artırılabilecekse da öncelikle sağlık sektörü için yapılması gerektiğini, ayrıca makul derecede vergi artırım ve kamu harcamalarında kısıtlama ile kontrollü bir şekilde bütçe açığının kapatılabileceğini belirtmektedir. Hükümetler nezdinde, krize rağmen sürdürülebilir bir refah devleti için yeterli para ve mali politikaları uygulamak her zaman kolay değildir fakat gereklidir.

2007-9 krizi ABD kaynaklıdır fakat bu krizin tek sorumlusu ABD olamaz. Zira krizde her çözümü ABD'den bekleyen diğer dünya ülkelerinin de payı vardır. Krizin patladığı yerin ABD olması, onun, krizin tüm nedenlerinin de ev sahibi olduğunu göstermez. Zira orada -Norveç, Yunanistan ve Türkiye'ninki de dahil- her ülkenin çeşitli şirketleri reel ve mali sektörde faaldır ve dolayısıyla krizi ortaya çıkaran

nedenlere de paydaştır. Denilebilir ki, “Büyük Durgunluk” denilen Amerikan krizinin dünyaya mal olması, aslında ABD’deki nimetlerden beslenenleri, ABD’nin krize bağlı zahmetlerine de ortak olmasını sağlayarak adaletli bir işlevi de yerine getirmiştir. Küreselleşmenin, refah devletinin yeniden tasarlanmasını gündeme getirmesinin yanı sıra, dünya ekonomileri içinde bir zamanlar (kriz öncesi) sefayı yaşayanlarla, şimdi (kriz ortamı ve sonrasında) cefa çekenler arasındaki ayrımı bir ölçüde ortadan kaldırmış olabileceği varsayılabilir.

KAYNAKÇA

- Andersen, Torben M., Bengt Holmström, Seppo Honkapohja, Sixten Korkman, Hans Tson Söderström, Juhana Vartiainen, (2007), "The Nordic Model: Embracing globalization and sharing risks", ETLA, Helsinki.
- Andreß, Hans-Jürgen & Thorsten Heien (1999), "Four Worlds of Welfare State Attitudes? A Comparison of Germany, Norway, and the United States", Conference Large Scale Data Analysis, Universität Bielefeld WME-Arbeitspapier Nr. 8 (May 25-28), Bielefeld.
- Angell, Olav H. (2011), "Challenges to Equality in the Welfare State: The Norwegian Case of Drammen", International Beliefs and Values, Volume 3, Number 1, 41-50.
- Antuofermo, Mélina and Emilio Di Meglio (2012), "23 % of EU citizens were at risk of poverty or social exclusion in 2010", Eurostat-Statistics in focus, Sept.
- Arnott, Marie-Claude (2012), "Greece: Perspective on a Financial Crisis", European Affairs, Jul 26.
- Avrupa Info (2006), Screening Report Turkey: Chapter 19-Social Policy and Employment, Delegation of the European Union to Turkey, 4 Sept.
- Batic, Jelena (2011), "Crisis of the Welfare State in the European Union- The Impact of the World Financial Crisis on the Welfare State", Megatrend Review, 8/2, 141-168.
- Beardsley, Eleanor (2010), "Can the European Welfare State Survive?", NPR, July 14.
- Bawer, Bruce (2001), "New Challenges to the Nordic Welfare Model", CATO PolicyRepor, May/June.
- Buğra, Ayşe ve Sinem Adar (2008), "Social Policy Change in Countries without Mature Welfare States: The Case of Turkey", New Perspectives on Turkey (NPT), Spring/38.
- Busch, Klaus (2010), "World Economic Crisis and the Welfare State", FES, International Policy Analysis, Feb.
- CIA (2013), The World Factbook.
- Cihangir, Damla (2012), "Yunanistan-AB İlişkileri: Avrupa Birliği'nin 'Şımarık Çocuğu'", iç. AB ve Türkiye'de Güncel Konular ve Gelişmelere Dair Değerlendirmeler: 2010-2011, İstanbul: İKV Yayınları (No. 255), 66-71.
- Craft, Nicholas (2012), "Economic History: On a 'Real' Marshall Plan for Greece", The Economist, July 2.
- Çapanoğlu, Sema G. (2012), "Yunanistan'da Yaşanan Borç Krizi ve Avro Alanı'na Etkileri", iç. AB ve Türkiye'de Güncel Konular ve Gelişmelere Dair Değerlendirmeler: 2010-2011, D.Cihangir (Haz.), İstanbul: İKV Yayınları (No.255), 36-42.

- Denk, Oliver (2012), "Tax Reform in Norway: A Focus on Capital Taxation", OECD Economics Department Working Papers, No.950, OECD Pub..
- Dinç, Neriman (2010), "İSO'ya Göre Kriz Teğet mi Geçti?", <http://www.xing.com/net/turkyapi/gundem-529329/iso-ya-gore-kriz-teget-mi-gecti-31514348> (5/7/2013)
- Dornbusch, Rudiger and Alejandro Werner (1994). "Mexico: Stabilization, Reform, and No Growth", Brooking Appers on Economic Activity, No.1, 253-297.
- Duell, Nicola, Shruti Singh and Peter Tergeist, (2009), "Activation Policies in Norway", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No.78, OECD Pub.
- Economy Watch (2010), Norway Economic Structure, 24 March.
- Economou, Charalampos and Claude Giorno, (2009), Improving the Performance of the Public Health Care System in Greece Economics, OECD Department Working Paper, No. 722, ECO/WKP(2009)63.
- Eder, Mine (2010), "Retreating State? Political Economy of Welfare Regime Change in Turkey", Middle East Law and Governance, 2(2), 152-184(33).
- Eurostat (2011), "Living Conditions and Social Protection", European in Figures-Eurostat Yearbook.
- France 24 (2009), "Norway's Economic Oasis Sheltered from Crisis", 5/6.
- Galluppi, Dan (2012) "Country Case Studies and Links, Greece", University of Pittsburg.
- Grütjen, Daniel (2007), "Social Security in Turkey: An Example of the Southern Model? The Role of State, Market, and the Family in Welfare Provision", Netzwerk Türkei Working Paper 1, Berlin.
- Grytten, Ola H. and Arngrim Hunnes (2010), "A Chronology of Financial Crises for Norway", NHH Institutt for Samfunnsøkonomi.
- Haugan, Siv ve Else Lie E. (2011), "The Best Country in the World to Live in... or not?: Norwegian Welfare System Facing Major Challenges", The Research Council of Norway, 12/07.
- FITCH Ratings (2012), "Foreign Currency Rating", http://www.fitchratings.com/web_content/ratings/sovereign_ratings_history.xls (5/7/2013)
- ILO (2010), "Turkey: Emerging After a Severe Recession but Challenges Remain", G20 Statistical Update, 20- 21 April, Washington.
- IMF (2012a), "Greece: Financial Position in the Fund as of July 31".
- IMF (2012b), "Turkey: Financial Position in the Fund as of July 31".

- IMF (2012c), “Norway: Financial Position in the Fund as of July 31”.
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) (2012), Türkiye-AB İlişkileri: Katılım Müzakereleri.
- İzci, İnan (2012), “Social Policy and Local Administration in Turkey”, Reflections Turkey-A Platform of Op-Ed Commentaries on Turkish Affairs, May.
- Juel, Steinar (2011), “How to Rebuild Confidence in Markets? The Norwegian Experience”, EFTA Conference on Small European Economies: Weathering the Storm of the Financial and Economic Crisis, Brussels, 16 Nov.
- Katrougalos, George S. (2012), “The South European Welfare Model: the Greek Welfare State”, in Search of an Identity Insurance, Health and Assistance Research Centre, University of Athens.
- Kibritçioğlu, Aykut (2010), “Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye Etkileri”, Konrad Adenauer Vakfı (23-24 Eylül Ankara) “Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam’daki Algılanışı” Adlı Disiplinler-Arası Çalıştay’daki bildiri.
- Krugman, Paul (2010), “U.S. Economy Is Facing a Long Siege”, Bloomberg-Businessweek, July 06.
- Lertchaitawee, Mantana (2010), “Big Fat Greek Spending: Lessons for a Welfare State”, Nation Multimedia, June 21.
- Matsaganis, Manos (2011), “The Welfare State and the Crisis: The Case of Greece”, Journal of European Social Policy, 21, 501-12.
- Miyagawa, Shigeyoshi and Yoji Morita (2009), “Financial Crisis of Finland, Sweden, Norway and Japan”, Journal of the Faculty of Economics, KGU, September, 19(1), 45-77.
- Moschovis, George & Mateo Capo Servera (2009), “External Imbalances of the Greek Economy: The Role of Fiscal and Structural Policies”, Economic Analysis from the European Commission’s Directorate-General for Economic and Financial Affairs, VI(6) , July 10.
- Nas, Çiğdem (2012), “Türkiye-AB ilişkilerinde Norveç Modeli: Ne Kadar Geçerli?”, iç. AB ve Türkiye’de Güncel Konular ve Gelişmelere Dair Değerlendirmeler: 2010-2011, D. Cihangir (Haz.), İstanbul: İKV Yayınları (No. 255), ss.132-5.
- Nelson, Rebecca M. Paul Belkin, Derek E. Mix (2011), “Greece’s Debt Crisis: Overview, Policy, Responses, and Implications”, Congressional Research Service (CRS), Aug.18.
- Ngowi, Honest (2011), “Lessons from the Greek Economic Crisis”, The Citizen, 7 Oct.
- OECD (2011a), Society: Safeguard Social Support for Poorest Families, April 27.
- OECD (2011b), Economic Survey of Greece 2011.
- OECD (2011c), Doing Better for Families, 27 April, OECD Pub.

- OECD (2011ç), Society at a Glance—OECD Social Indicators: Key Findings; Turkey.
- OECD (2011d), Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD Countries (Turkey).
- OECD (2011e), Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD Countries (Norway).
- OECD (2011f), Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD Countries (Greece).
- OECD (2012a), Norway - Economic Forecast Summary (May).
- OECD (2012b), Economic Survey of Norway 2012..
- OECD (2012c), Greece - Economic Forecast Summary (May).
- OECD (2012d), Economic Survey of Turkey 2012.
- OECD (2012e), Health Data 2012.
- OECD (2012f), Health: Growth in Health Spending Grinds to a Halt.
- OECD (2012g), Session 1: Economic Crisis and Beyond: Social Policies for the Recovery.
- OECD ve Dünya Bankası, (2008), OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri: Türkiye, OECD Pub.
- Papadopoulos, Theodoros N. (1997), Social Insurance and the Crisis of Statism in Greece.
- Petmesidou, Maria (2011), "Is the EU-IMF 'Rescue Plan' Dealing a Blow to the Greek Welfare State?", CROP Poverty Brief, January.
- Petmesidou, Maria and Perikles Polyzoidis (2012), "Religion, Values and the Welfare State in Greece", Draft.
- Raffaele, Ivan and Silvio Pacifico (2004), "Welfare in the Mediterranean Countries: Republic of Turkey", Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region, Italy.
- Ritschl, Albrecht (2012), "Economic History: Germany, Greece and the Marshall Plan", The Economist, Jun 15th.
- Ross, John (2012), "Europe's Largest Economic Failure is not in Greece - but in the UK, Italy and Spain", in Key Trends in the World Economy, Feb. 8.
- Sakellaropoulos, Theodoros (2012), "Debt Crisis and the Welfare State in Greece", Global Dialogue.
- Singh, Kavaljit (2009), "The Global Financial Crisis is a Systemic Crisis of Capitalism", The Hague, March 25.
- Sinn, Hans-Werner (2012), "Economic History; Germany, Greece and the Marshall Plan, a Riposte", The Economist, June 21.

- TEK (Türkiye Ekonomi Kurumu) (2008), “2008 Küresel Krizi ve Türkiye”.
- The Economist (2011), “The World in Figures: Norway”, Nov.17.
- The Economist (2012), “The Euro and Greece”, Aug.11.
- The Economist (2012b), “The Greek Economy: Promises, Promises, The Reform Programme is Badly Behind Schedule”, Aug.4.
- The Economist (2012c), “Charlemagne: A Greece or a Norway? Cyprus Takes the Helm at a Time of Crisis for the European Union and Itself”, Jul.7.
- The Liberty Bullhorn (2012), “Budget Panic in Greece: Blame the Welfare State”, Feb.13.
- UNDP (2012), “International Human Development Indicators”.
- Unelected (2010), “End the Federal Reserve, Greece: The Welfare State”.
- Ülker, Kemal (2012), “Illusion and Reality in the Turkish Economy”.
- Views and News from Norway (2010), “What’s Ahead for Norway in 2010”, Jan.4.
- Views and News from Norway (2011), “Norway ‘World Champion’ for Credit”, Aug.3.
- Yazıcı, Berna (2012), “The Return to the Family: Welfare, State, and Politics of the Family in Turkey”, Anthropological Quarterly, 85(1),103-140.
- Yeldan, Erinç (2012), “Büyük Durgunluktan Büyük Belirsizliğe”, Cumhuriyet, 29/8.